

Kinga Siemieniuk

ORCID: 0000-0002-8912-1495

DOI: 10.15290/dhmgz.02.2022.29

Rodzina zastępcza w Wielkiej Brytanii

Foster Families in Great Britain

STRESZCZENIE: Opracowanie poświęcone jest popularnej w Wielkiej Brytanii alternatywie dla domów dziecka, jaką jest rodzina zastępcza. W tekście została dokonana analiza rodzinnej pieczy zastępczej w oparciu o *Children Act 1989*, *Children Act 2004*, inne akty prawne oraz główne serwisy brytyjskich organizacji rządowych. Zostały też przedstawione wymagania stawiane kandydatom do pełnienia funkcji rodzin zastępczych, jak również formy ich wsparcia, m.in. w zakresie finansowym i wychowawczym. Co więcej, materiał jest poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób chronić dzieci w sytuacji odłączenia od rodziców i jak zapewnić im poczucie bliskości, bezpieczeństwa, akceptacji i miłości w drodze do osiągnięcia dojrzałej osobowości.

SŁOWA KLUCZOWE: rodzina zastępcza, ochrona dzieci, typy pieczy zastępczej, adopcja, rodzic zastępczy, wsparcie finansowe, proces aplikacyjny

ABSTRACT: The text focuses on the UK's widespread foster family system as an alternative to orphanages. The text analyzes family foster care based on the Children Act 1989, Children Act 2004, other legal acts and the main websites of the British government. It also presents the requirements for candidates to perform the functions of foster families, as well as the forms of their support, including in the field of finance and education. Moreover, the text is a search for an answer to the question of how to protect children in a situation of separation from their parents and how to provide them with a sense of proximity, security, acceptance and love on the way to reaching a mature personality.

KEYWORDS: foster family, child protection, types of foster care, adoption, foster parent, financial support, application process

Wstęp

Mówi się, że rodziny zastępcze to zwykli ludzie, którzy na co dzień czynią niezwykle rzeczy. Stąd polityka pieczy zastępczej Wielkiej Brytanii jest znana niemalże na całym świecie. Niewątpliwie to właśnie rodzina jako podstawowa grupa społeczna jest naturalnym i niezastąpionym środowiskiem rozwoju młodych ludzi, gdzie nawiązują więzi emocjonalne, które są konieczne do budowania trwałych relacji w przyszłym życiu dorosłym. Rodzice zastępczy są w stanie zapewnić dzieciom większą dawkę uwagi, miłości oraz poczucia bezpieczeństwa niż nawet najlepsza placówka opiekuńczo-wychowawcza. Odłączenie dziecka od naturalnej rodziny powoduje szereg negatywnych następstw w jego rozwoju, dlatego tak ważny jest wzrost w środowisku najbardziej zbliżonym do tego naturalnego – rodzinnego. Jednym z największych problemów w funkcjonowaniu placówek jest kolektywizm – wieloosobowe, często zmieniające się grono pedagogiczne zwyczajnie nie ma czasowych możliwości, by analizować sytuację każdego dziecka, starać się zrozumieć jego potrzeby i zapewnić poczucie bliskości¹. Dlatego też przyjmuje się, że rodzina zastępcza, zaraz po adopcji jest najbardziej pożądaną formą opieki².

Wielka Brytania może pochwalić się skutecznym systemem opieki zastępczej, gdzie dzieci, które z różnych powodów muszą być rozdzielone z rodzicami, zamiast do domów dziecka, trafiają do rodzin zastępczych. Już od wielu lat odchodzi się tam od ośrodków stałego pobytu na rzecz form rodzinnych³. Obecnie szacuje się, że około 75% dzieci jest umieszczana w rodzinach zastępczych⁴.

¹ M. Andrzejewski, *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, [w:] T. Smoczyński (red.), wyd. 2, Warszawa 2011, s. 425.

² J. Mółka, *Rzeczywistość wychowawcza a manipulacja*, [w:] J. Aksman (red.), *Manipulacja: pedagogiczno-społeczne aspekty. Część 2: komunikacja, dydaktyka, wychowanie a manipulacja*, Kraków 2010, s.133.

³ K. Walancik-Ryba, *System pieczy zastępczej w Wielkiej Brytanii a polskie rodziny zastępcze*, „*Studia Edukacyjne*” 2019, nr 52, <https://pressto.amu.edu.pl>, [dostęp: 13.11.2020].

⁴ M. Narey, M. Owers, *Foster Care in England A Review for the Department for Education*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/679320/Foster_Care_in_England_Review.pdf, [dostęp: 14.11.2020].

System pieczy zastępczej w Wielkiej Brytanii

Ochrona dzieci w aspekcie prawnym

Rodzinna piecza zastępcza została uregulowana w *Children Act 1989* oraz *Children Act 2004*. Główne serwisy brytyjskich organizacji rządowych zawierają szczegółowe informacje o procedurze inicjującej stanie się rodzicem zastępczym⁵.

Dzieci, które doznały poważnej krzywdy lub są zagrożone doznaniem poważnej krzywdy – tzw. zagrożone dzieci, mogą zostać objęte „Planem Ochrony Dzieci” (*Child Protection Plan*). Taki Plan opracowany jest przez lokalne władze i określa w jaki sposób można zapewnić dziecku bezpieczeństwo, jak można poprawić sytuację rodziny i jakiego wsparcia będzie potrzebować⁶.

W 2003 roku opracowano też program „Każde Dziecko jest Ważne” (*Every Child Matters*), który przedstawia propozycje rządu dotyczące reformy i poprawy opieki nad dziećmi, po śmierci Victorii Climbié⁷. Głównym celem programu jest zapewnienie dobrostanu młodych ludzi za pomocą efektywnej współpracy różnych ośrodków dziecięcych. W tym celu wskazuje się na kluczowe elementy istotne z perspektywy dziecka, takie jak: bycie zdrowym i bezpiecznym, radość i czerpanie korzyści z życia, dobrobyt ekonomiczny oraz wnoszenie pozytywnego wkładu do społeczeństwa⁸. Ponadto, program wspiera rozwój wysokiej jakości pieczy zastępczej, m.in. poprzez:

⁵ *Becoming a foster parent*, <https://www.gov.uk/becoming-foster-parent>, [dostęp: 14.11.2020].

⁶ *Child Protection Plan*, <https://www.citizensadvice.org.uk/family/children-and-young-people/child-abuse/local-authority-involvement/child-abuse-child-protection-plans>, [dostęp: 14.11.2020].

⁷ Victoria AdjoClimbié była torturowana przez swoją ciotkę i jej partnera. W następstwie czego zmarła 25 lutego 2000 roku (miała wtedy 8 lat). Patolog badający ciało zauważył 128 oddzielnych urazów i blizn na ciele, po czym stwierdził, że jest to najgorszy przypadek krzywdzenia dzieci, jaki kiedykolwiek widział. Śmierć dziewczynki doprowadziła do publicznego śledztwa i spowodowała poważne zmiany w polityce ochrony dzieci w Wielkiej Brytanii.

⁸ *Every Child Matters*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272064/5860.pdf, [dostęp: 27.07.2022].

- kampanie rekrutacyjne,
- zachęcanie grup, takich jak: osoby samotne, starsze, pary niezamężne i samotni rodzice do rozważania decyzji o zostaniu rodzicem zastępczym (być może nawet grupy te nie zdają sobie sprawy, że się kwalifikują),
- płatny urlop dla opiekunów zastępczych i wzrost wynagrodzeń,
- nagrody za wybitne zasługi dla rodziców zastępczych,
- nagrody dla rodziców zastępczych, którzy wspierają i mentorują nowe rodziny zastępcze,
- dostępna 24 godziny na dobę, ogólnokrajowa infolinia dla rodziców zastępczych,
- rozszerzone możliwości szkoleniowe i nagrody za rozwijanie umiejętności wymagających opieki nad dziećmi ze szczególnymi trudnościami⁹.

Co więcej, istnieje wiele międzynarodowych organizacji non-profit, jak np. *International Foster Care Organisation* (IFCO), która ma na celu promocję i wsparcie rodzin zastępczych na całym świecie. IFCO popiera najnowsze prawodawstwo ONZ, zgodnie z którym wszystkie dzieci mają prawo do rodziny, stąd szybka wymiana informacji i tworzenie sieci kontaktów pełni kluczową rolę. W tym miejscu warto wskazać na Konwencję o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.¹⁰ oraz na następujące dokumenty ONZ:

- Komentarz ogólny nr 24 (2019) Komitetu Praw Dziecka ONZ w sprawie praw dzieci w systemie wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich¹¹;
- Raport Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, dotyczący najlepszych praktyk i konkretnych

⁹ HM Government, *Working Together to Safeguard Children, A guide to inter agency working to safeguard and promote the welfare of children*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/779401/Working_Together_to_Safeguard-Children.pdf, [dostęp: 12.11.2020].

¹⁰ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526.

¹¹ *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/275/57/PDF/G1927557.pdf?OpenElement>, [dostęp: 21.07.2022].

środków zapewniających dostęp do rejestracji urodzeń, zwłaszcza dla dzieci najbardziej zagrożonych¹²;

- Raport Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, dotyczący umożliwienia dzieciom niepełnosprawnym korzystania z praw człowieka, w tym poprzez edukację włączającą¹³.

Polacy zamieszkujący Wielką Brytanię chcący zostać rodzicem zastępczym mogą też czerpać praktyczną wiedzę z portali blogowych i grup informacyjnych w mediach społecznościowych, takich jak: „Przystań UK – Centrum Pomocy Rodzinie”, gdzie swoim doświadczeniem dzielą się pracownicy socjalni i aktualni już rodzice zastępczy. „Przystań UK – Centrum Pomocy Rodzinie” jest organizacją, która powstała w celu wsparcia polskiej społeczności mieszkającej w Wielkiej Brytanii¹⁴.

Warto wspomnieć, że istnieje też serwis *Fosterline*, gdzie doradcy odpowiadają na pytania dotyczące rodziny zastępczej od poniedziałku do piątku w godz. od 9:00 do 17:00¹⁵.

Typy pieczy zastępczej

Wyróżnia się następujące typy opieki zastępczej:

- a) **długoterminową** (*long term*) – trwa kilka lat lub do osiągnięcia przez dziecko dorosłości i dotyczy dzieci, które nie mogą wrócić do swojej rodziny, ale nie zostały adoptowane,
- b) **krótkoterminową** (*short term*) – wynosi kilka tygodni lub miesięcy, podczas których ważą się dalsze losy dziecka,
- c) **„Rodzina i przyjaciele”** lub **„pokrewieństwo”** (*‘Family and friends’ or ‘kinship’*),

¹² *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights Best practices and specific measures to ensure access to birth registration, particularly for those children most at risk*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/246/55/PDF/G1824655.pdf?OpenElement>, [dostęp: 21.07.2022].

¹³ *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Empowering children with disabilities for the enjoyment of their human rights, including through inclusive education*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/013/64/PDF/G1901364.pdf?OpenElement>, [dostęp: 21.07.2022].

¹⁴ Przystań UK – Centrum Pomocy Rodzinie, <https://przystanuk.wixsite.com/info>, [dostęp: 12.11.2020].

¹⁵ *Fosterline*, <https://www.fosterline.info>, [dostęp: 14.11.2020].

- d) **pilna** (*emergency*) – trwa kilka dni lub tygodni, zwykle jest nieplanowana, a rodzic zastępczy może zostać o niej powiadomiony na mniej niż 24 godziny,
- e) **chwilowa** (*respite and short breaks*) – najczęściej zapewnia opiekę dzieciom niepełnosprawnym, ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi lub problemami behawioralnymi, podczas gdy ich rodzice lub zwykli opiekunowie zastępczy mają przerwę,
- f) **opiekę nad dziećmi, zatrzymanymi przez sąd** (*remand*) – wymaga specjalistycznego wykształcenia,
- g) **zmierzającą do adopcji** (*fostering for adoption*) – daje prawo do wynagrodzenia adopcyjnego i urlopu, od momentu zamieszkania dziecka z rodzicem zastępczym,
- h) **specjalisty terapeutycznego** (*specialist therapeutic*) – dla dzieci i młodzieży o złożonych potrzebach lub trudnym zachowaniu, wymaga wcześniejszego doświadczenia i posiadania określonych umiejętności¹⁶.

Czym różni się opieka zastępcza od adopcji?

Opieka zastępcza jest oddzielnym procesem, który może być związany z adopcją (jak w przypadku *fostering for adoption*), ale nie musi. Adopcja przenosi stosunek prawny dziecka z jego rodziny biologicznej na nową rodzinę adopcyjną, która następnie zostaje ich opiekunem prawnym pod każdym względem. Z chwilą adopcji następuje automatycznie przeniesienie praw i obowiązków rodzicielskich na rodziców adopcyjnych, a rodzicom biologicznym odbiera się wszelkie prawa do dziecka. Zaadoptowanemu dziecku nadaje się takie same prawa, jakie posiadają dzieci biologiczne, a rodzicom przysługuje taka sama pomoc finansowa jak względem dziecka biologicznego, w tym zasiłek wychowawczy (*Child Benefit*). Co ciekawe, w brytyjskim systemie prawnym, aby adoptować dziecko nie trzeba być zatrudnionym – wystarczy samo prawo do zasiłku. Z kolei opieka zastępcza może mieć różny zakres uprawnień i ma często charakter tymczasowy – wiele dzieci ma możliwość powrotu do swoich rodzin, a w trakcie jej trwania często pozostają

¹⁶ *Types of foster care*, <https://www.gov.uk/becoming-foster-parent/types-of-foster-care>, [dostęp: 14.11.2020].

stają w kontakcie ze swoimi biologicznymi rodzinami. Ponadto, sam proces opieki zastępczej jest znacznie bardziej uproszczony i trwa dużo krócej¹⁷.

Rodzic zastępczy

Kto może zostać rodzicem zastępczym?

Kandydaci na rodziców zastępczych muszą spełniać określone wymogi, takie jak: niekaralność, ukończone co najmniej 21 lat, stały pobyt w Wielkiej Brytanii, jak również spełniać odpowiednie warunki mieszkaniowe – posiadać oddzielny pokój dla dziecka. Ważna jest też ocena zdolności do opiekowania się dzieckiem. Pod uwagę bierze się też znajomość języka angielskiego, który powinien być w stopniu umożliwiającym funkcjonowanie w życiu codziennym, np. zapewniać swobodny kontakt z pracownikami socjalnymi oraz odbycie niezbędnych szkoleń. Natomiast aspekty, takie jak: stan cywilny, religia, pochodzenie etniczne, wiek, orientacja seksualna, wykształcenie, czy kwalifikacje zawodowe nie mają wpływu na proces rekrutacji. Zdecydowanie bardziej liczy się otwartość, umiejętność budowania relacji oraz zaangażowanie w powierzoną rolę, jak też szacunek dla różnorodności kulturowej.

Warto podkreślić, że fakt zostania rodzicem zastępczym nie daje ustawowego prawa do zwolnienia z pracy w celu opieki nad przybranymi dziećmi¹⁸.

Obowiązki rodzica zastępczego

Rodzic zastępczy powinien troszczyć się o edukację dziecka, jego zdrowie, wspierać w rozwoju emocjonalnym, jak też w miarę możliwości zadbać o kontakt z rodziną biologiczną. Co więcej, jest zobowiązany prowadzić dokumentację i sporządzać raporty na temat dziecka. Musi też uczestniczyć w spotkaniach i szkoleniach.

¹⁷ *Child adoption*, <https://www.gov.uk/child-adoption>, [dostęp: 14.11.2020].

¹⁸ *Foster carers. Who can foster*, <https://www.gov.uk/becoming-foster-parent>, [dostęp: 12.11.2020].

Z kolei plan umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej powinien określać zakres uprawnień w podejmowaniu decyzji dotyczących dziecka, co określa się jako tzw. *delegated authority*. Istnieją 3 różne poziomy uprawnień, do których zalicza się:

- a) codzienne decyzje, takie jak: wizyty u dentysty, fryzjera, wycieczki szkolne, nocowanie dziecka poza domem,
- b) długoterminowe decyzje, jak np. wybór szkoły,
- c) istotne decyzje dotyczące życia dziecka, jak np. operacje chirurgiczne¹⁹.

Pomoc w kosztach związanych z wychowaniem dziecka

Kwota

Wszyscy rodzice zastępczy otrzymują wsparcie finansowe w wychowaniu dziecka. Minimalna kwota wynosi zwykle £132 – £231 tygodniowo i zależy od miejsca zamieszkania i wieku dziecka. Z kolei całkowita kwota zależy od: miejsca zamieszkania, ilości dzieci objętych opieką, wieku dziecka, jego specjalnych potrzeb, rodzaju opieki oraz umiejętności i doświadczenia rodzica. Co więcej, rodzic zastępczy może ubiegać się o dodatkowe wsparcie w sprawach, takich jak: wycieczki szkolne, wakacje, urodziny, festiwale religijne. Niestety zasiłek nie przysługuje, gdy dziecko osiągnie wiek wystarczający do opuszczenia pieczy zastępczej. Przyjmuje się, że dziecko przestaje być pod opieką, gdy osiągnie 18 lat, nawet jeśli nadal mieszka z rodziną zastępczą²⁰.

Zwolnienia podatkowe (Tax exemption)

Rodzic zastępczy w zeznaniu podatkowym może ubiegać się o:

- a) zwolnienie z podatku w wysokości do £10,000 na gospodarstwo domowe,
- b) ulgi podatkowe za każdy tydzień wychowywania dziecka.

¹⁹ *Making decisions for your foster child*, <https://www.gov.uk/support-for-foster-parents/making-decisions-for-your-foster-child>, [dostęp: 12.11.2020].

²⁰ *Help with the cost of fostering*, <https://www.gov.uk/becoming-foster-parent/help-with-the-cost-of-fostering>, [dostęp: 12.11.2020].

Ma też prawo do kredytów z ubezpieczenia społecznego (National Insurance credits), które wliczają się do emerytury państwowej. Warto dodać, że aby otrzymać podstawową emeryturę państwową (The basic State Pension), należy mieć opłacone składki na ubezpieczenie społeczne. Obecnie maksymalna kwota wynosi £134,25 tygodniowo. Gospodarstwa domowe nie płacą podatku od pierwszych £10,000, które zarabiają na wychowaniu w danym roku podatkowym. Niemniej jednak, rodzice zastępczy nadal płacą podatek od pieniędzy zarobionych z pracy lub inwestycji.

Ulgi podatkowe (Tax relief)

Oprócz zwolnienia w wysokości £10000, rodzice otrzymują również ulgę podatkową za każdy tydzień (lub część tygodnia), w którym dziecko znajduje się pod ich opieką. Co oznacza, że nie muszą oni płacić podatku od niektórych swoich zarobków powyżej £10 000. Ulga podatkowa zależy od wieku dziecka i dla dziecka poniżej 11 lat wynosi £200, a powyżej 12 lat – £250²¹.

Jak wygląda proces aplikacyjny?

Kwalifikacją rodzin zastępczych zajmują się lokalne władze. Każde dziecko, trafiające do rodziny otrzymuje swojego opiekuna socjalnego, który sporządza plan wychowawczy, a następnie monitoruje jego realizację. Proces aplikacyjny trwa około 6-8 miesięcy. Rozpoczyna go złożenie wniosku za pośrednictwem lokalnych władz lub niezależnej agencji zastępczej. W tym celu należy wpisać adres pocztowy na stronie brytyjskiego serwisu rządowego – <https://www.gov.uk/apply-foster-child-council>²². Po czym, kandydat zostaje skierowany do lokalnych władz, gdzie otrzymuje dalsze instrukcje, w tym informację o kursie przygotowawczym. Co więcej, kandydat na rodzica, jak również każdy domownik musi uzyskać certyfikat *Disclosure and*

²¹ *Tax arrangements*, <https://www.gov.uk/support-for-foster-parents/tax-arrangements>, [dostęp: 12.11.2020].

²² *Apply to foster a child through your council*, <https://www.gov.uk/apply-foster-child-council>, [dostęp: 12.11.2020].

Barring Service (DBS)²³. Ubiegający się i jego rodzina jest sprawdzana pod kątem zdolności do opieki nad dzieckiem. Ewaluacja odbywa się poprzez wizyty domowe, rozmowy telefoniczne, czy spotkania. Przyszły rodzic podaje wszelkie preferencje dotyczące dzieci, którymi chce się opiekować, takie jak wiek czy płeć. Natomiast nie może wybrać dziecka z grupy dzieci i nie dostaje okresu próbnego z dzieckiem zastępczym. Po zatwierdzeniu wniosku, rozpoczynają się szkolenia przygotowujące do roli rodzica zastępczego. Warto wspomnieć, że proces aplikacyjny, bez względu na typ opieki jest taki sam.

Zakończenie

Z pewnością system pieczy zastępczej w Wielkiej Brytanii nie jest idealny i nadal wymaga pracy, jednak sama idea tworzenia rodzin zastępczych i eliminacji domów dziecka jest godna pochwały i naśladowania. Aktualnie rodzina zastępcza w Wielkiej Brytanii jest docelowo najwłaściwszą formą opieki nad dziećmi pozbawionymi biologicznej rodziny, a niekwalifikującymi się do adopcji. Dzięki międzynarodowym organizacjom i programom rządowym jakość troski o porzucone oraz pochodzące z dysfunkcyjnych rodzin dzieci z każdym kolejnym rokiem jest na coraz to wyższym poziomie. Niewątpliwie decyzja o zostaniu rodzicem zastępczym nie należy do najłatwiejszych, ale może stać się satysfakcjonującym doświadczeniem, a przede wszystkim odmienić na zawsze życie osamotnionych dzieci. W końcu rodziny zastępcze to zwykli ludzie, którzy na co dzień czynią niezwykle rzeczy!

²³ Certyfikat (DBS) jest prawnym wymogiem w przypadku osób, których praca wiąże się bezpośrednio z dziećmi lub osobami dorosłymi, znajdującymi się w trudnej sytuacji. Certyfikat jest polskim odpowiednikiem zaświadczenia o niekaralności, umożliwiającym identyfikację osób, które mogą być nieodpowiednie do pracy z dziećmi lub innymi wrażliwymi członkami społeczeństwa.